

W.V. Quine

ΠΕΝΤΕ ΟΡΟΣΗΜΑ ΤΟΥ ΕΜΠΕΙΡΙΣΜΟΥ* **

Μετάφραση: Ίολη Πατέλλη

Στους τελευταίους δύο αιώνες έχουν υπάρξει πέντε σημεία, όπου ο εμπειρισμός πήρε μιὰ τροπή προς τό καλύτερο. Τό πρώτο είναι ή μετατόπιση από τίς ιδέες στις λέξεις. Τό δεύτερο είναι ή μετατόπιση του σημασιολογικού κέντρου βάρους από τούς όρους στις προτάσεις. Τό τρίτο είναι ή μετατόπιση του σημασιολογικού κέντρου βάρους από τίς προτάσεις στά συστήματα προτάσεων. Τό τέταρτο είναι, κατά τή φράση του Morton White, ό μεθοδολογικός μονισμός: ή εγκατάλειψη του δυισμού του αναλυτικού-συνθετικού. Τό πέμπτο είναι ό νατουραλισμός: ή εγκατάλειψη του στόχου μιᾶς πρώτης φιλοσοφίας, πρότερης τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. Θα προχωρήσω στην ἀνάπτυξη καθενός από αυτά τά πέντε σημεία.

Τό πρώτο ήταν ή μετατόπιση τῆς προσοχῆς από τίς ιδέες στις λέξεις. Πρόκειται για τήν υιοθέτηση τῆς τακτικῆς νά μιλάμε στην ἐπιστημολογία, όπου δυνατόν, για γλωσσικές ἐκφράσεις ἀντί για ιδέες. Ἡ τακτική αὐτή, φυσικά, ἀκολουθήθηκε από τούς νομιναλιστές του μεσαίωνα, ἀλλά ἐγώ τήν ἀντιλαμβάνομαι νά εἰσδύει στον μοντέρνο εμπειρισμό μόλις τό 1786, όταν ό φιλόλογος John Horne Tooke ἔγραφε τά ἑξῆς: «Τό μεγαλύτερο μέρος του δοκιμίου του κυρίου Locke, δηλαδή όλα ὅσα σχετίζονται μέ αὐτά πού ὀνομάζει ἀφαίρεση, πολυπλοκότητα, γενίκευση, συσχετισμό, κτλ., τῶν ιδεῶν, ἀφορᾶ στην

---

* Τό δοκίμιο αὐτό είναι μέρος μιᾶς μελέτης μέ τίτλο «The Pragmatists' Place in Empiricism» πού παρουσίασα σέ συμπόσιο στό University of South Carolina τό 1975. Ἡ μελέτη θά δημοσιευθεῖ στά πρακτικά του συμποσίου *Pragmatism, its Sources and Prospects*.

** Τό κείμενο αὐτό δημοσιεύθηκε μέ τόν τίτλο «Five Milestones of Empiricism» στό βιβλίο του M.V. Quine, *Theories and Things*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1981, σελ. 67-72.

πραγματικότητα μόνο τή γλώσσα» (σ. 32)¹.

Ὁ βρετανικός ἐμπειρισμός ἦταν προσηλωμένος στήν πεποίθηση ὅτι μόνον ἡ αἴσθησις παράγει νόημα. Οἱ ἰδέες ἦταν μόνον ἀποδεκτές ἐφόσον βασίζονταν σέ αἰσθητηριακές ἐντυπώσεις. Ἀλλά ὁ Tooke ἀντιλαμβανόταν ὅτι ἡ ἴδια ἡ ἰδέα τῆς ἰδέας δέν ἀνταποκρίνεται ἐπαρκῶς στά ἐμπειριστικά πρότυπα. Μεταφρασμένη, λοιπόν, στήν ὀρολογία τοῦ Tooke, ἡ βασική διδασκαλία τοῦ βρετανικοῦ ἐμπειρισμοῦ φαίνεται νά λέει ὅτι οἱ λέξεις ἔχουν νόημα μόνο στόν βαθμό πού μποροῦν νά ὀριστοῦν μέ ὄρους αἴσθησις.

Στό σημεῖο αὐτό παρουσιάζονται προβλήματα σέ σχέση μέ τά γραμματικά μόρια: τί γίνεται μέ τίς προθέσεις μας, τίς συζεύξεις μας, τό συνδετικό μας; Τοῦτα εἶναι ἀπαραίτητα γιά τή συνοχή τοῦ λόγου· κι ὁμως, πῶς μποροῦν νά ὀρισθοῦν μέ ὄρους αἴσθησις; Ὁ John Horne Tooke ἀκολούθησε ἐδῶ μιά ἠρωική τακτική, ὑποστηρίζοντας ὅτι τά μόρια αὐτά δέν ἦταν στήν πραγματικότητα παρά συνηθισμένοι συγκεκριμένοι ὄροι σέ ἐκφυλισμένη μορφή. Πρότεινε ἐπιτήδειες ἐτυμολογίες: τό «if» [ἄν] ἦταν «give» [δεδομένου ὅτι], τό «but» [ὁμως] ἦταν «be out» [ἐξαιρουμένου]. Αὐτή ἡ τακτική, ὁμως, ἦταν καί ἄχρηστη καί μάταιη. Ἄν θά μπορούσαμε νά κάνουμε τούς συγκεκριμένους ὄρους νά ἐπιτελοῦν ὅλες τίς λειτουργίες τῶν γραμματικῶν μορίων, θά μπορούσαμε νά τούς κάνουμε νά ἐπιτελοῦν αὐτές τίς λειτουργίες δίχως νά περιμένουμε τήν ἐπικύρωση τῶν ἐτυμολόγων. Ἀλλά ἀσφαλῶς δέν μποροῦμε· καί δέν ὑπάρχει καί κανένας ἔγκυρος λόγος νά τό θέλουμε· κι αὐτό, διότι ὑπάρχει μιά διαφορετική προσέγγιση στό πρόβλημα τοῦ ὀρισμοῦ τῶν γραμματικῶν μορίων μέ ὄρους αἴσθησις. Δέν ἔχουμε παρά νά ἀναγνωρίσουμε ὅτι εἶναι συγκεκριμενοποιημένες ἐκφράσεις. Μποροῦν νά ὀριστοῦν ὄχι μεμονωμένες, ἀλλά μέσα σέ συμφραζόμενα.

Αὐτό μᾶς φέρνει στό δεύτερο ἀπό τά πέντε σημεῖα καμπῆς, στή μετατόπιση ἀπό τούς ὄρους στίς προτάσεις. Ὁ μεσαίωνας εἶχε τήν ἐννοια τῆς συγκεκριμενοποιημένης λέξης, ἀλλά ἕνας σύγχρονος τοῦ Tooke, ὁ Jeremy Bentham, τήν ἀνέπτυξε σέ μιά ρητή θεωρία τοῦ συμφρασιακοῦ (contextual) ὀρισμοῦ. Ἐφάρμοσε τόν συμφρασιακό ὀρισμό ὄχι μόνο στά γραμματικά μόρια καί σέ ἄλλες τέτοιες ἐκφράσεις, ἀλλά ἀκόμα καί σέ κάποιους γνήσιους ὄρους, τούς κατηγορηματικούς. Ἄν ἐβρισκε κάποιον ὄρο πρόσφορο, ἀλλά ὄντολογικά ἀνεπιθύμητο, ὁ συμφρασιακός ὀρισμός τοῦ ἐπέτρεπε νά συνεχίσει νά ἀπολαμβάνει τίς ὑπηρεσίες τοῦ ὄρου σέ μερικές περιπτώσεις, ἐνῶ ἀπαρνιόταν τήν ἀναφορά (denotation) του. Μποροῦσε νά κηρύξει τόν ὄρο συγκεκριμενοποιητικό –παρά τή γραμματική του ἐμφάνιση– καί στή συνέχεια μποροῦσε νά νομιμοποιήσει τό ὅτι συνέχιζε νά τόν χρησιμοποιεῖ, ἐφόσον μποροῦσε νά δείξει συστηματικά πῶς νά παραφράσουμε ὡς ὅλο τίς προτάσεις στίς ὁποῖες τόν ἐνέτασσε. Τούτη ἦταν ἡ θεωρία του τῶν μυθοπλασιῶν (fictions)²: αὐτό πού ἐ-

1. Βλ. John Horne Tooke, *Ἐπεα πτερόεντα; or The Diversions of Purley*, vol. 1 (London, 1786; Boston 1806). [ΣτΜ].

2. Βλ. C.K. Ogden, *Bentham's Theory of Fictions* (Routledge, London, 1932).

κεῖνος ἀποκαλοῦσε «παράφραση» καί πού ἐμεῖς τώρα ἀποκαλοῦμε «συμφρασιακό ὄρισμό». Ὁ ὅρος, ὅπως καί τά γραμματικά μόρια, ἔχει νόημα μόνον ὡς τμήμα κάποιων ἐννόητων ὄλων. Δέν μποροῦμε νά ζητήσουμε τίποτα παραπάνω ἀπό τό νά μποροῦμε νά παραφράζουμε κάθε πρόταση στήν ὁποία χρησιμοποιοῦμε ἕναν ὄρο, μέ μιá πρόταση ἢ ὁποία ἔχει νόημα.

Ὅλοι ὅσοι εἶχαν κληρονομήσει τίς ἀνησυχίες τοῦ Locke καί τοῦ Hume ὡς πρός τίς ἀφηρημένες ιδέες, μποροῦσαν νά παρηγορηθοῦν ἀπό τό δόγμα τῆς παράφρασης τοῦ Bentham. Ἐπ'ἀνεξεταζόμενες στό πνεῦμα τοῦ John Horne Tooke, οἱ ἀνησυχίες αὐτές γίνονται ἀνησυχίες ὡς πρός τούς ἀφηρημένους ὄρους· καί τότε ἡ προσέγγιση τοῦ Bentham προσφέρει τήν ἐλπίδα νά χρησιμοποιήσουμε αὐτούς τούς ὄρους, σέ μερικά πλαίσια τουλάχιστον, χωρίς νά παραδεχτοῦμε μιá ὄντολογία ἀφηρημένων ἀντικειμένων. Εἶμαι πεισμένος ὅτι δέν μποροῦμε νά ἐκδιώξουμε ἔτσι ὅλα τά ἀφηρημένα ἀντικείμενα δίχως νά θυσιάσουμε ἕνα μεγάλο τμήμα τῆς ἐπιστήμης, συμπεριλαμβανομένων τῶν κλασικῶν μαθηματικῶν. Ὅπωςδήποτε, ὅμως, μποροῦμε νά προωθήσουμε αὐτές τίς νομιναλιστικές ἐπιδιώξεις πολύ περισσότερο ἀπό ὅ,τι θά μποροῦσε νά συλλάβει κανεῖς καθαρά τήν ἐποχή πρῖν ἀπό τόν Bentham καί τόν Tooke.

Ὁ συμφρασιακός ὄρισμός ἐπέφερε ραγδαῖα μιάν ἐπανάσταση στή σημασιολογία: ἴσως λιγότερο ξαφνική ἀπό τήν ἐπανάσταση τοῦ Κοπέρνικου στήν ἀστρονομία, ἀλλά παρόμοια μέ ἐκείνη στό ὅτι ἐπρόκειτο γιά μιá μετατόπιση τοῦ κέντρου βάρους. Πρωταρχικός φορέας τοῦ νοήματος δέν θεωρεῖται πλέον ἡ λέξη, ἀλλά ἡ πρόταση. Οἱ ὄροι, ὅπως καί τά γραμματικά μόρια, ἔχουν νόημα μέ τό νά συνεισφέρουν στό νόημα τῶν προτάσεων στίς ὁποῖες ἐμπεριέχονται. Ὅπως ὁ ἡλιοκεντρισμός πού εἰσηγεῖτο ὁ Κοπέρνικος δέν ἦταν προφανής, ἔτσι δέν εἶναι καί τούτη [ἡ θέση]. Δέν εἶναι προφανής διότι, ὡς ἐπί τό πλεῖστον, κατανοοῦμε προτάσεις μόνον ὡς κατασκευές ἀπό λέξεις πού κατανοοῦμε. Αὐτό εἶναι ἀναγκαῖο, ἐφόσον ἡ ποικιλία τῶν προτάσεων εἶναι δυνάμει ἄπειρη. Μαθαίνουμε μερικές λέξεις ἀπομονωμένες, στήν οὐσία ὡς μονολεκτικές προτάσεις· μαθαίνουμε καί ἄλλες λέξεις μέσα σέ συμφραζόμενα, μαθαίνοντας διάφορες σύντομες προτάσεις στίς ὁποῖες ἐμπεριέχονται· καί κατανοοῦμε ἐπιπλέον προτάσεις ὡς κατασκευές ἀπό λέξεις πού ἔχουμε μάθει μέ αὐτόν τόν τρόπο. Ἄν, στή συνέχεια, συντάξουμε ἕνα ἐγχειρίδιο γιά τή γλώσσα πού μάθαμε μ' αὐτόν τόν τρόπο, αὐτό θά ἀποτελεῖται ἀναγκαστικά, κατά ἕνα μεγάλο μέρος, ἀπό ἕνα λέξη πρὸς λέξη λεξικό, ἀποκρύπτοντας ἔτσι τό γεγονός ὅτι τά νοήματα τῶν λέξεων εἶναι ἀφαιρέσεις ἀπό τίς συνθηκῆς ἀλήθειας προτάσεων στίς ὁποῖες ἐμπεριέχονται.

Ἦταν ἡ ἀναγνώριση αὐτῆς τῆς σημασιολογικῆς προτερότητας τῶν προτάσεων πού μᾶς ἀπέφερε τόν συμφρασιακό ὄρισμό, καί ἀντίστροφα. Αὐτό τό ἀπέδωσα στόν Bentham. Γενεές ἀργότερα βρίσκουμε τόν Frege νά ὑμνεῖ τήν σημασιολογική προτερότητα τῶν προτάσεων, καί τόν Russell νά ἐκμεταλλεύεται στό ἔπακρον τόν συμφρασιακό ὄρισμό μέσα στήν τεχνική λογική. Ἡ συνεισφορά, ὅμως, τοῦ Bentham δέν παρέμεινε ἀναποτελεσματική ὄλον αὐτό τόν χρόνο. Κατά τή διάρκεια τοῦ δέκατου ἑνατου αἰῶνα ἀνέκυψε στόν διαφορικό λογισμό μιá πρακτική νά χρησιμοποιοῦν διαφορικούς τελεστές ὡς προ-

σομοιωθέντες συντελεστές (simulated coefficients), ενώ αναγνώριζαν ότι οί τελεστές στην πραγματικότητα ήταν καταληπτοί μόνον ως αποσπάσματα ευρύτερων ὄρων. Ήταν μάλιστα αυτή μάλλον ή χρήση, παρά τά γραπτά του Bentham, πού ενέπνευσε άμεσα τούς συμφρασιακούς ὀρισμούς του Russell³.

Ήως αποτέλεσμα τής μετατόπισης τής προσοχής από τούς ὄρους στις προτάσεις, ή επιστημολογία στόν είκοστό αιώνα έφθασε νά είναι κριτική, ὄχι τόσο τῶν έννοιῶν, ὅσο τῶν άληθειῶν καί τῶν πεποιθήσεων. Ή έπαληθευτική θεωρία του νοήματος, πού κυριαρχοῦσε στόν Κύκλο τής Βιέννης, άφοροῦσε μάλλον τό νόημα καί τό έννόητο τῶν προτάσεων, παρά τῶν λέξεων. Οί άγγλοι φιλόσοφοι τής καθημερινής γλώσσας έχουν παρομοίως στρέψει τίς αναλύσεις τους στις προτάσεις μάλλον παρά στις λέξεις, ακολουθώντας τό παράδειγμα πού έδωσε ὁ μέντοράς τους Wittgenstein τόσο στό πρώιμο ὅσο καί στό ὕστερο έργο του. Τό δίδαγμα του Bentham, μέσα στό πλήρωμα του χρόνου, είσχώρησε καί διαπότισε τήν επιστημολογία.

Ή έπόμενη κίνηση, ὑπ' άριθμόν τρία από τίς πέντε, μετατοπίζει τό κέντρο βάρους από τίς προτάσεις στά συστήματα προτάσεων. Φθάνουμε νά αναγνωρίζουμε ὅτι, σέ μιá επιστημονική θεωρία, άκόμα καί μιá ὀλόκληρη πρόταση είναι συνήθως ένα κείμενο πολύ σύντομο γιά νά χρησιμεύσει ὡς ανεξάρτητος φορέας έμπειρικού νοήματος. Δέν θά έχει τή δική του διαχωρίσιμη δέσμη τῶν παρατηρήσιμων ή έλέγξιμων συνεπειῶν. "Ένα άρκετά περιεκτικό τμήμα επιστημονικής θεωρίας, ὡς ὄλο, θά έχει πράγματι τέτοιες συνέπειες. Ή θεωρία θά συνεπάγεται ένα πλῆθος από ὑποθετικές παρατηρησιακές προτάσεις (observation conditionals), ὅπως τίς ὀνομάζω⁴, κάθε μιá από τίς ὀποῖες λέει ὅτι άν ὀρισμένες παρατηρήσιμες συνθήκες πληρωθοῦν, τότε θά συμβεῖ ένα ὀρισμένο παρατηρήσιμο γεγονός. Ήλλά, ὅπως έχει τονίσει ὁ Duhem, αυτές τίς ὑποθετικές παρατηρησιακές προτάσεις τίς συνεπάγεται μόνο μιá θεωρία ὡς ὄλο. "Αν ὀποιαδήποτε από αυτές άποδειχθεῖ ψευδής, τότε καί ή θεωρία είναι ψευδής: δέν μπορούμε ὅμως, κατά τά φαινόμενα, νά ποῦμε ποιá από τίς συστατικές προτάσεις τής θεωρίας φταίει. Οί ὑποθετικές παρατηρησιακές προτάσεις δέν μπορούν νά καταμεριστοῦν ὡς συνέπειες τῶν διαφόρων προτάσεων τής θεωρίας. Μιá μεμονωμένη πρόταση τής θεωρίας συνήθως δέν συνεπάγεται καμμιά από τίς ὑποθετικές παρατηρησιακές προτάσεις.

Ή επιστήμων πράγματι έλέγχει μιá μεμονωμένη πρόταση τής θεωρίας του μέσω τῶν ὑποθετικῶν παρατηρησιακῶν προτάσεων, αλλά μόνο διότι επέλεξε νά αντιμετώπισει αυτήν τήν πρόταση ὡς τρωτή καί τίς ὑπόλοιπες ὡς, πρὸς τό παρόν, σταθερές. Αὐτή είναι ή κατάσταση ὅταν έλέγχει μιá νέα ὑπόθεση μέ τόν σκοπό νά τήν προσθέσει, άν του έπιτρέπεται, στό αναπτυσσόμενο σύστημα τῶν πεποιθήσεών του.

"Όταν προσβλέπουμε έτσι σέ μιá ὀλόκληρη θεωρία ή σέ ένα σύστημα προ-

3. Βλ. A.N. Whitehead & Bertrand Russell, *Principia Mathematica*, vol. 1 (Cambridge, Eng., 1910; 2d ed., 1925).

4. Βλ. Δοκίμιο 2 παραπάνω [ΣτΜ: Δηλ. τό δοκίμιο «Empirical Content»].

τάσεων ως τόν φορέα του εμπειρικού νοήματος, πόσο περιεκτικό θά πρέπει να θεωρήσουμε ότι είναι αυτό; Θά πρέπει να είναι ολόκληρη ή επιστήμη; ή τό σύνολο μιᾶς επιστήμης ή ἕνας κλάδος μιᾶς επιστήμης; Αυτό θά πρέπει να θεωρηθεῖ ότι είναι θέμα βαθμοῦ καί φθινουσῶν ἀποδόσεων. "Όλες οἱ ἐπιστήμες διαπλέκονται ως ἕναν βαθμό: μοιράζονται, ἂν μή τί ἄλλο, μιά κοινή λογική καί, γενικά, κάποιο κοινό τμήμα τῶν μαθηματικῶν. Τό να θεωρήσουμε, ὡστόσο, ότι τό ἐπιστημονικό μας σύστημα του κόσμου ἐμπλέκεται ως ὅλο σέ κάθε μας πρόβλεψη, εἶναι ἕνας νομικισμός πού στερεῖται ἐνδιαφέροντος. Μικρότερα κομμάτια ἐπαρκοῦν καί μποροῦμε, ἐπομένως, να τοῦς ἀποδώσουμε τό ἀνεξάρτητο εμπειρικό τους νόημα – ως ἕναν βαθμό, καθότι, ἔτσι κι ἄλλιως, θά πρέπει να ἀφήσουμε περιθώρια γιά κάποια ἀσάφεια στό νόημα.

Θά ἦταν, ἐπίσης σφάλμα να πιστέψουμε ότι *καμμιά* μεμονωμένη πρόταση μιᾶς θεωρίας δέν ἔχει τό διαχωρίσιμο, εμπειρικό της νόημα. Τό πέρασμα ἀπό τίς θεωρητικές προτάσεις στίς παρατηρησιακές εἶναι βαθμιαῖο: ἡ παρατηρησιμότητα εἶναι θέμα βαθμοῦ, καί συγκεκριμένα του βαθμοῦ τῆς αὐθόρμητης συμφωνίας πού θά ἀποσποῦσε τήν πρόταση ἀπό τοῦς παρευρισκόμενους παρατηρητές. Καί ἐνῶ μπορεῖ να ὑποστηριχθεῖ ότι, στό φῶς μιᾶς θεωρίας, μπορεῖ να ἀνακληθεῖ ἀκόμα καί μιά παρατηρησιακή πρόταση, αὐτό συνιστᾷ μιά ἀκραία περίπτωση καί εὐτυχῶς δέν εἶναι χαρακτηριστική. Καί, ἐν πάσει περιπτώσει, θά ὑπάρχουν μεμονωμένες προτάσεις στό ἄλλο ἄκρο – μακρές, θεωρητικές προτάσεις – οἱ ὁποῖες σίγουρα ἔχουν τό διαχωρίσιμο, εμπειρικό τους νόημα, ἐφόσον μποροῦμε να φτιάξουμε μιά συζευκτική πρόταση ἀπό μιά ὀλόκληρη θεωρία.

"Ἐτσι, ὁ ὀλισμός πού φέρνει ἡ τρίτη κίνηση πρέπει να κατανοηθεῖ ως ἕνας μέτριος ἢ σχετικός ὀλισμός. Αυτό τό ὁποῖο ἔχει σημασία εἶναι να πάψουμε να ἀπαιτοῦμε ἢ να ἀναμένουμε ἀπό μιά ἐπιστημονική θεωρία να ἔχει τό δικό της διαχωρίσιμο εμπειρικό νόημα.

"Ἡ τέταρτη κίνηση, πρὸς τόν μεθοδολογικό μονισμό, ἀκολουθεῖ ἀπό κοντά αὐτό τόν ὀλισμό. "Ο ὀλισμός θολώνει τήν ὑποτιθέμενη ἀντίθεση μεταξύ τῆς συνθετικῆς πρότασης, μέ τό εμπειρικό της περιεχόμενο, καί τῆς ἀναλυτικῆς πρότασης, μέ τό μηδενικό της περιεχόμενο. "Ο ὀργανωτικός ρόλος, πού ὑποτίθεται ότι εἶχαν οἱ ἀναλυτικές προτάσεις, θεωρεῖται τώρα ότι ἀνήκει σέ ὅλες τίς προτάσεις ἐν γένει, καί τό εμπειρικό περιεχόμενο, πού ὑποτίθεται ότι ἦταν ἰδιομορφία τῶν συνθετικῶν προτάσεων, θεωρεῖται τώρα ότι διαχέεται σέ ὅλο τό σύστημα.

"Ἡ πέμπτη κίνηση, τέλος, φέρνει τόν νατουραλισμό: τήν ἐγκατάλειψη του στόχου μιᾶς πρώτης φιλοσοφίας. "Αντιλαμβάνεται τή φυσική ἐπιστήμη (*natural science*) ως μιά διερεύνηση τῆς πραγματικότητας, ἐπισφαλή καί ἐπιδεικτική διορθώσεων, ἀλλά μή ὑπόλογη σέ κάποιο ὑπερεπιστημονικό δικαστήριο καί μή χρήζουσα καμμιάς ἄλλης νομιμοποίησης ἐκτός ἀπό τήν παρατήρηση καί τήν ὑποθετικο-ἀπαγωγική μέθοδο. "Ο νατουραλισμός ἔχει δύο πηγές, καί οἱ δύο ἀρνητικές. "Ἡ μία εἶναι ἡ ἔλλειψη κάθε ἐλπίδας να μπορέσουμε να ὀρίσουμε τοῦς θεωρητικούς ὄρους, ἐν γένει, μέσω φαινομένων, ἀκόμα καί διά του συμφρασιακοῦ ὀρισμοῦ. Μιά ὀλιστική στάση ἢ μιά στάση πού ἐπικεν-

τρώνεται στο σύστημα θά πρέπει να αρκεί για να προκαλέσει αυτή την απόγνωση. Η άλλη αρνητική πηγή του νατουραλισμού είναι ο πείσμων ρεαλισμός, ή ευρωστη νοοτροπία του φυσικού επιστήμονα ο οποίος ποτέ δεν έχει νοιώσει καμιά αμφιβολία, πέρα από τις προσπελάσιμες αβεβαιότητες που είναι έσωτερικές στην επιστήμη. Ο νατουραλισμός είχε έναν εκπρόσωπο ήδη το 1830 στον αντιμεταφυσικό Auguste Comte, ο οποίος ισχυριζόταν ότι «η θετική φιλοσοφία» δεν διαφέρει στη μέθοδο από τις ειδικές επιστήμες.

Ο νατουραλισμός δεν αποκηρύσσει την επιστημολογία, αλλά την αφομοιώνει με την εμπειρική ψυχολογία. Η επιστήμη ή ίδια μας λέει ότι οι πληροφορίες μας για τον κόσμο περιορίζονται στους έρεθισμούς των επιφανειών μας, και τότε το επιστημολογικό ερώτημα είναι, με τη σειρά του, ένα ερώτημα που θέτουμε μέσα στα πλαίσια της επιστήμης: το ερώτημα πώς εμείς τα ανθρώπινα ζώα μπορέσαμε να κατορθώσουμε να φτάσουμε στην επιστήμη από τέτοιες περιορισμένες πληροφορίες. Ο επιστημονικός μας επιστημολόγος προβαίνει σ' αυτήν την έρευνα και καταλήγει σε μία ανάλυση που έχει να κάνει κατά πολύ με την εκμάθηση της γλώσσας και την νευρολογία της αντίληψης. Μιλάει για το πώς οι άνθρωποι θέτουν σώματα και υποθετικά σωματίδια, αλλά δεν θέλει να υπαινιχθεί ότι τα πράγματα που τίθενται έτσι δεν υπάρχουν. Η εξέλιξη και η φυσική επιλογή θά εμφανιστούν, αναμφίβολα, σε αυτή την ανάλυση, και θά αισθάνεται ελεύθερος, αν βρει κάποιον τρόπο, να κάνει χρήση της φυσικής.

Ο νατουραλιστής φιλόσοφος ξεκινάει τον συλλογισμό του μέσα στα πλαίσια της θεωρίας του κόσμου που κληρονόμησε, ως μιᾶς ἐν ἐνεργείᾳ θεωρίας. Τὴν πιστεύει ὀλόκληρη μὴ τελεσίδικα, ἀλλὰ πιστεύει, ἐπίσης, ὅτι κάποια ἀπροσδιόριστα τμήματά της είναι ἐσφαλμένα. Προσπαθεῖ νὰ βελτιώσῃ, νὰ ἀποσαφηνίσει καὶ νὰ κατανοήσῃ τὸ σύστημα ἐκ τῶν ἑνδον. Εἶναι ὁ πολυάσχολος ναύτης πού πλέει στή βάρκα τοῦ Neurath.